

Jaarverslag 2023

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) is in februari 2012 ingesteld met de inwerkingtreding van de Wet instelling Raad voor de leefomgeving en infrastructuur. Het is een samenvoeging van de taak van de Raad voor het Landelijk Gebied, De Raad voor Verkeer en Waterstaat, de VROM-raad en de Adviesraad Gevaarlijke Stoffen. De Rli is sindsdien het adviescollege voor regering en parlement in het brede domein van de duurzame ontwikkeling van leefomgeving en infrastructuur. We zijn onafhankelijk en adviseren gevraagd en ongevraagd over langetermijnvraagstukken. Wij kiezen daarbij een integrale benadering en adviseren op strategisch niveau. Op die manier willen wij bijdragen aan de verdieping en verbreding van het politieke en maatschappelijk debat en aan de kwaliteit van de besluitvorming over beleid.

Bij onze advisering worden wij ondersteund door het Rli-stafbureau.

Raad voor de leefomgeving en infrastructuur

Bezuidenhoutseweg 30

Postbus 20906

2500 EX Den Haag

info@rli.nl

www.rli.nl

April 2024

Inhoud

Voorwoord	4		
<hr/>			
1. Over de Rli	5		
Onze taak	6		
Onze werkwijze	6		
Ons werkprogramma	7		
Financieel overzicht 2023	7		
<hr/>			
2. De adviezen van 2023	8		
Elke regio telt!	9		
Goed water goed geregeld	12		
Samen werken	15		
Weg van de wegwerpmaatschappij	17		
De uitvoering aan zet	20		
<hr/>			
3. Overige activiteiten in 2023	22		
Adviezen in beeld	23		
Verkenning systeemfalen in het leefomgevingsbeleid	23		
<hr/>			
4. Doorwerking van eerdere adviezen	25		
Waardevol toerisme (2019)	26		
Toegang tot de stad (2020)	26		
Verzet de wissel (2020)	27		
Onderdak bieden (2022)	27		
Natuurinclusief Nederland (2022)	28		
Splijtstof? Besluiten over kernenergie vanuit waarden (2022)	29		
Verschillende adviezen	29		
<hr/>			
5. Uitwisseling met externe relaties	30		
Internationale activiteiten	31		
De Rli en de Evaluatiecommissie Omgevingswet: samenwerking krijgt vorm	32		
Parlementaire aandacht voor onze adviezen	32		
Aandacht voor onze adviezen in media en vakliteratuur	32		
Communicatie met onze doelgroepen	33		
<hr/>			
6. Samenstelling raad en stafbureau	36		
Raad	37		
Stafbureau	38		

Voorwoord

Voor u ligt het jaarverslag 2023 van de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli). In 2023 heeft de Rli vijf adviezen uitgebracht. Het jaar begon met de publicatie van het advies *Elke regio telt!* dat wij samen schreven met de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving en de Raad voor het Openbaar Bestuur. Dit advies laat zien dat het nationaal beleid van de afgelopen decennia ertoe heeft bijgedragen dat de verschillen toenemen tussen de regio's van Nederland waar het goed gaat en de regio's waar het minder goed gaat. Het advies kreeg de nodige media-aandacht en veel steun van de landelijke politiek.

Al snel volgde ons advies *Goed water goed geregeld*, waarin we signaleren dat de normen van de Europese Kaderrichtlijn Water – waaraan Nederland in 2027 moet voldoen – redelijkerwijs al niet meer haalbaar zijn. We doen vijf aanbevelingen voor een aangescherpte beleidsaanpak om de doelen alsnog te halen en deze vervolgens te bestendigen voor de toekomst.

In oktober is het advies *Samen werken* overhandigd aan de minister van Economische Zaken en Klimaat. Dit advies pleit voor het versterken van de samenwerking van bedrijven op bedrijventerreinen, omdat zij gezamenlijk veel beter in staat zijn om een aantal duurzaamheidsdoelen te halen. Om dit te bereiken moet de overheid ook aan bedrijventerreinen als geheel heldere doelen stellen en ondernemers ondersteuning bieden. Op termijn moet samenwerking op bedrijventerreinen verplicht worden gesteld, omdat die op vrijwillige basis onvoldoende tot stand komt.

Afgelopen november, op Black Friday, verscheen ons advies *Weg van de wegwerpmaatschappij*. Een advies dat zich richt op de omslag van de huidige

wegwerpmaatschappij naar een duurzame en circulaire economie. Niet meer zoveel mogelijk producten op de markt brengen voor een zo laag mogelijke prijs, maar juist duurzame producten met een langere levensduur. Het advies baseert zijn vijf generieke aanbevelingen op de door ons onderzochte casuïstiek van fast fashion, meubels en consumentenelektronica. De aanbeveling voor het afschaffen van de 21% btw op reparatie werd al snel besproken in diverse Kamerdebatten en kreeg veel media-aandacht.

Ons laatste advies van 2023 (*Uitvoering aan zet*) werd uitgebracht in december en beschrijft waarom belangrijke beleidsdoelen zo vaak stranden in de uitvoering. Grote maatschappelijke vraagstukken blijven daardoor liggen, en worden steeds urgenter. Aan de hand van tien casusstudies naar uitvoeringsproblemen binnen het domein van de fysieke leefomgeving, identificeerden we vijf belemmerende factoren. Voorop staat onze conclusie dat het gelijkwaardig maken van beleid en uitvoering de belangrijkste factor is om uitvoeringsproblemen te voorkomen.

In het voorjaar van 2023 zijn de Provinciale Staten gekozen en in november de nieuwe leden van de Tweede Kamer. Wij hebben aan alle geïnstalleerde volksvertegenwoordigers een selectie van onze eerdere adviezen aangeboden, gebundeld in onze publicatie *Adviezen in beeld*.

Per 1 augustus 2024 neemt de raad in zijn huidige samenstelling afscheid. Vanaf dat moment neemt Jan Jakob van Dijk het voorzitterschap over en zal de raad in nieuwe samenstelling adviezen schrijven die een bijdrage leveren aan een duurzaam Nederland!

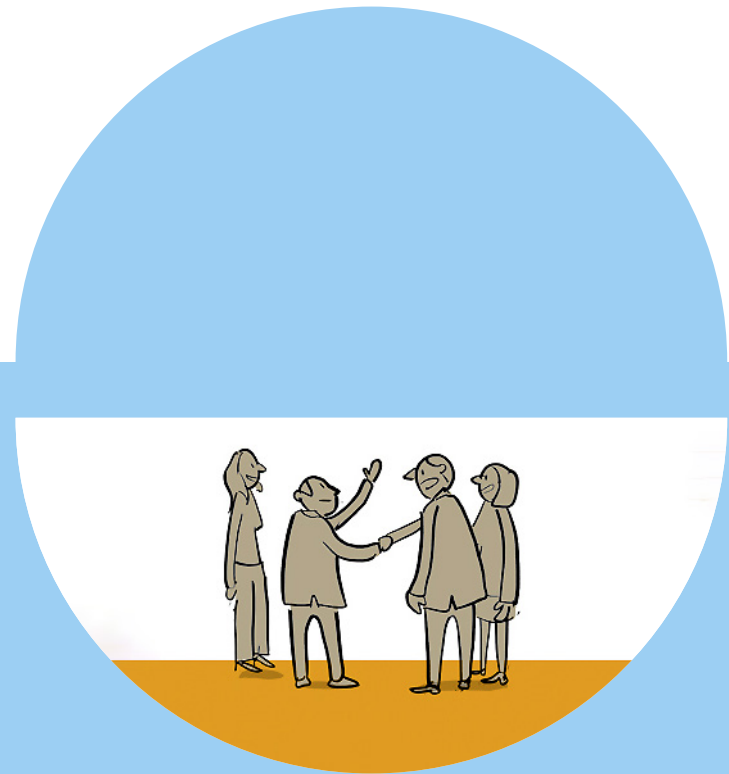
ir. J.J. de Graeff,
voorzitter

dr. R. Hillebrand,
algemeen secretaris

1

Over de Rli

In dit hoofdstuk beschrijven we onze taak, onze werkwijze en de rol die ons werkprogramma hierbij vervult. In paragraaf 'Financieel overzicht 2023' geven we een beknopt overzicht van onze uitgaven in 2023.

Onze taak

De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur is het strategisch adviescollege voor regering en parlement in het brede domein van de duurzame ontwikkeling van de fysieke leefomgeving. Wij brengen als onafhankelijke organisatie gevraagd en ongevraagd adviezen uit over vraagstukken voor de lange termijn. Onze adviezen hebben betrekking op beleidsvraagstukken op het gebied van wonen, ruimtelijke ordening, milieu, klimaat, water, landbouw, natuur, voedsel(kwaliteit), verkeer en vervoer, ruimtelijk-economische ontwikkeling, energie-infrastructuur en externe veiligheid.

Onze werkwijze

Wij leveren met onze strategische adviezen een agenderende, informerende en richtinggevende bijdrage aan maatschappelijke discussies en politieke oordeelsvorming. Daarnaast bieden wij regering en parlement nieuwe handelingsperspectieven. Wij doen dit door trends en ontwikkelingen te monitoren en door maatschappelijke vraagstukken onder de aandacht te brengen. Onze adviezen zijn openbaar en komen in een open proces met deskundigen en maatschappelijk betrokkenen tot stand.

In onze reguliere raadsvergaderingen bespreken wij de richting en voortgang van de lopende adviezen, waarna we ze uiteindelijk in hun definitieve vorm vaststellen. Daarnaast bespreken wij in raadsvergaderingen actuele ontwikkelingen binnen onze adviesdomeinen. In 2023 zijn er tien raadsvergaderingen georganiseerd.

Wij worden als raad bij onze activiteiten ondersteund door een ambtelijk secretaris en het stafbureau. Het stafbureau voedt de raad met informatie en kennis. Daarnaast organiseert het gesprekken en discussiebijeenkomsten met deskundigen en andere betrokkenen. Het stafbureau stelt voorts discussienotities op en levert conceptteksten aan voor adviezen. Raad en stafbureau voeren regelmatig overleg met ambtenaren van de relevante ministeries. Voor elk advies wordt rond de vaststelling van de startnotitie en voor het uitbrengen van het advies een gesprek gevoerd met de desbetreffende directeur(en)-generaal.

Ons werkprogramma

Ieder jaar stelt de raad een werkprogramma op. Dit wordt vastgesteld door bewindslieden van de desbetreffende ministeries. Het werkprogramma geeft een overzicht van de voorgenomen adviestrajecten voor het komende jaar. Verder wordt de stand van zaken rond de lopende adviestrajecten en de publicatieplanning vermeld.

Buiten het geplande werkprogramma en rechtstreeks door bewindslieden gevraagde adviezen om, kunnen wij kabinet en parlement ook ongevraagd adviseren.

Het werkprogramma voor 2024-2025 is in december door de minister van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) naar de Eerste en Tweede Kamer gestuurd.

Financieel overzicht 2023

Begrote en gerealiseerde uitgaven 2023	Begroot* (x € 1.000)	Gerealiseerd (x € 1.000)
Personeelskosten	2.559	2.570
Externe inhuur	319	277
Vergoedingen raads-commissieleden	564	571
Adviezen	727	471
Totaal	4.169	3.889

* Begroot op 1 januari 2023.

Lees meer over het
werkprogramma 2024-2025

2

De adviezen van 2023

In dit hoofdstuk worden de in 2023 gepubliceerde adviezen kort toegelicht. De adviezen die aan de orde komen zijn: Elke regio telt!, Goed water goed geregeld, Samen werken, Weg van de wegwerpmaatschappij en De uitvoering aan zet.

Elke regio telt!

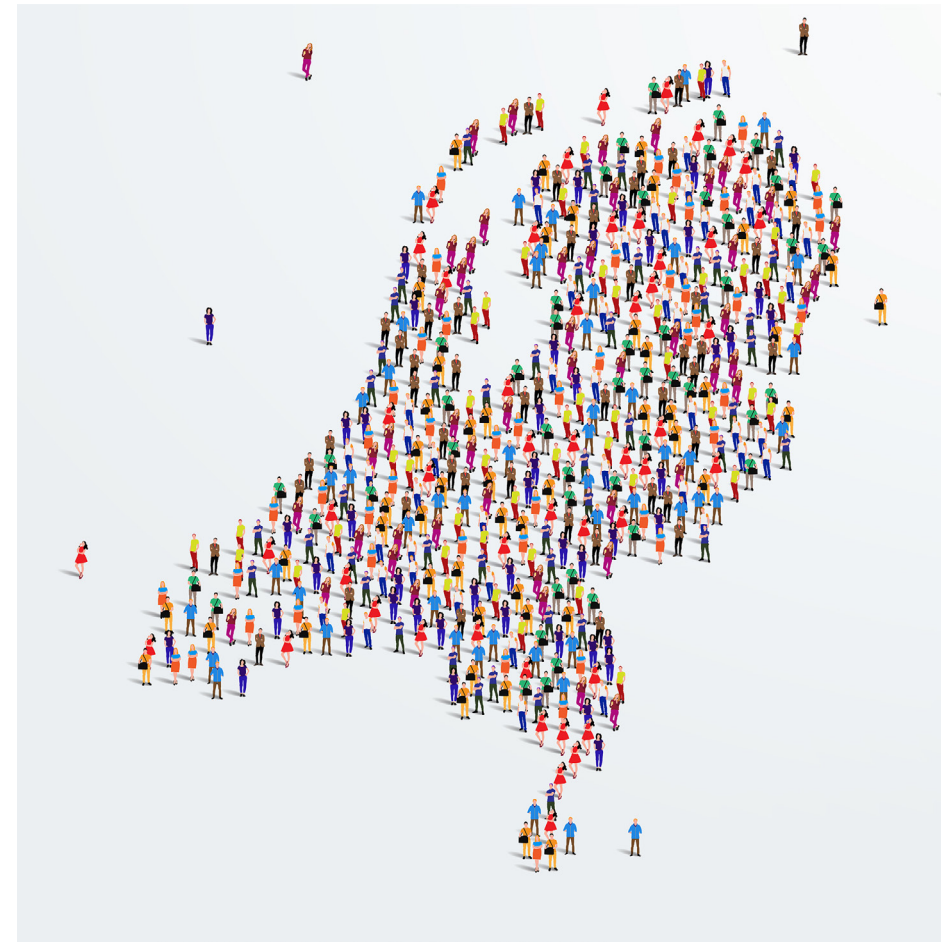
Aanleiding

Hoewel Nederland relatief klein is, kent ons land aanzienlijke regionale verschillen. Die verschillen zijn er in landschappelijk en cultureel opzicht, maar ook als het gaat om kansen die mensen hebben om een passende baan te vinden, om onderwijs te volgen op een goed bereikbare locatie en om gezond oud te worden. Bepaalde gebieden in Nederland, veelal gelegen aan de randen van ons land en buiten de economische centrumgebieden, scoren slechter op verschillende van deze aspecten dan andere regio's.

Dit advies staat stil bij de aard en omvang van de regionale verschillen en achterstanden. Het heeft tot doel bij te dragen aan een nieuwe aanpak van regionale verschillen in brede welvaart, om daarmee Nederland als geheel sterker te maken. Drie adviesraden hebben hiervoor hun krachten gebundeld: De Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli), de Raad voor Volksgezondheid & Samenleving (RVS) en de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB).

Uiteindelijk zijn regionale achterstanden in belangrijke mate een product van nationaal beleid, deels onbedoeld, deels bedoeld. In de afgelopen decennia hebben beleidskeuzes van het Rijk er direct of indirect toe geleid dat er in diverse gebieden allerlei voorzieningen zijn verdwenen die voor mensen van waarde zijn, zoals de huisarts, de busverbinding, de bibliotheek, het lokale zwembad

of de basisschool. Inmiddels staat ook het voortbestaan van vestigingen van voortgezet onderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs en het hoger onderwijs in verschillende regio's steeds meer onder druk. De spoedeisende hulp, verloskunde en ziekenhuiszorg zijn eveneens op steeds grotere afstand van dorpen en woonkernen georganiseerd. Politiekantoren zijn gesloten en voor rechtspraak moeten mensen steeds vaker hun regio verlaten.

Kern van het advies

De drie raden oordelen na tientallen gesprekken en bijeenkomsten in verschillende regio's en na raadpleging van vele onderzoeken, dat het tijd is voor een evenwichtiger rijksbeleid. Dat beleid moet gericht zijn op het tegengaan van onwenselijke brede-welvaartsverschillen en een sterkere oriëntatie hebben op de regio. Dit vraagt ook om een gedragsverandering van besluitvormers: zij moeten in elke afweging mee gaan wegen wat de consequenties zijn voor verschillende regio's.

De eerste hoofdaanbeveling uit het advies vraagt om een herijking van de reguliere beleids- en investeringslogica van het Rijk. Beleid en investeringskeuzes van de rijksoverheid moeten niet langer vanzelfsprekend leiden tot 'sterker maken wat al sterk is'. De betekenis van keuzes van het Rijk voor de brede welvaart in de regio's zou veel beter doordacht moeten worden. Het gaat in de besluitvorming immers niet alleen om de economische kracht van het land, maar om een acceptabel niveau van brede welvaart in heel Nederland.

In de tweede hoofdaanbeveling adviseren de raden om te investeren in langjarige en substantiële programma's voor regionale ontwikkeling. Samenwerkende partijen in de regio's moeten een 'kansenagenda' maken voor de ontwikkeling van brede welvaart voor de lange termijn. Zij bepalen gezamenlijk de inhoudelijke prioriteiten op basis van regio-specifieke kansen, behoeften en opgaven. Het Rijk moet op basis van deze kansenagenda's langjarig extra financiële ruimte vrijmaken (dus boven op de reguliere budgetten) om ongewenste verschillen tussen regio's te verkleinen.

De derde hoofdaanbeveling stelt voor om te werken aan een vitale relatie tussen regio's en de rijksoverheid. Het advies benoemt verschillende mogelijkheden en raadt aan om daarin keuzes te maken.

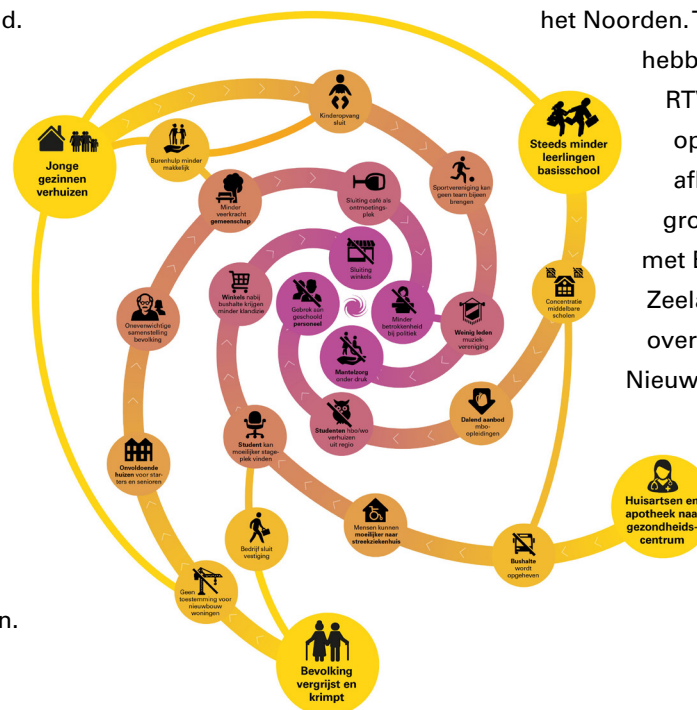
Verder zou de rijksoverheid bij keuzes rond de sluiting of vestiging van instellingen, nadrukkelijker spreiding over het land moeten nastreven. Dat geldt eveneens voor de grote nationale woningbouwopgave, die volgens de raden deels moet worden verwezenlijkt door middel van kleinschalige woningbouwprojecten, gespreid over de verschillende regio's van het land.

Presentatie en mediarespons

Het advies is op 27 maart 2023 door de voorzitters van de drie raden in Veenhuizen aangeboden aan minister Hanke Bruins Slot van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Bij de publieksbijeenkomst waren ruim 80 gasten aanwezig en nog eens 100 deelnemers keken mee via een livestream. De aandacht in de media was enorm met maar liefst 220 mediaberichten in 2023. Voorafgaand aan de publicatie vonden interviews plaats met het FD, NRC, AD, Trouw, Stadszaken en Binnenlands Bestuur. Op de dag van publicatie vonden interviews plaats met Dagblad de Limburger en Dagblad van

het Noorden. Tijdens het persmoment in Veenhuizen

hebben het NOS-journaal, Hart van Nederland, RTV Drenthe, RTV Noord, en Omrop Fryslân opnames gemaakt voor tv en radio. Ook na afloop van de bijeenkomst was de interesse groot. Zo vonden er radio-interviews plaats met BNR, Radio 1 – Nieuws en Co en Omroep Zeeland. In de dagen daarna werd er uitgebreid over het advies gesproken in een aflevering van Nieuwsuur, waarbij een rapportage in Zeeuws-Vlaanderen werd gemaakt. Verder brachten Radio Groningen 1, Radio 1, Radio Limburg en TV Telegraaf.nl in hun uitzendingen het advies onder de aandacht bij hun luisteraars en kijkers.

Maatschappelijke en beleidsmatige doorwerking

De interesse voor presentaties, toelichtingen en discussies over het advies was bijzonder groot. Zowel bij de rijksoverheid als bij decentrale overheden en maatschappelijke spelers zijn tientallen rondetafelgesprekken, bijeenkomsten, presentaties en gesprekken georganiseerd, waaraan commissie- of stafleden van de drie raden een bijdrage hebben geleverd. Denk hierbij onder andere aan de Unie van Waterschappen, de Landelijke Vereniging van Bibliotheken en de Staatscommissie Demografie. Ook de gesprekspartners uit de verschillende regio's hebben zich ingezet om het advies uit te dragen.

De minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties coördineerde de totstandkoming van de kabinetsreactie, die op 12 juli 2023 verscheen. Die reactie behelsde een stevig actieprogramma langs de drie hoofdlijnen van het advies en kondigde daarnaast een regionale consultatie aan; de uitvoering van dat programma startte al in de aanloop naar de behandeling ervan in het parlement. De vaste commissie Binnenlandse zaken van de Tweede Kamer wachtte de Kabinetsreactie niet af en organiseerde op 31 mei en 20 juni rondetafelgesprekken naar aanleiding van *Elke Regio telt!* De Kabinetsreactie is op 25 oktober in de Tweede Kamer behandeld, waarbij er 23 moties werden ingediend. In de aanloop naar de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023 werd in debatten, partijprogramma's en opiniebijdragen geregeld naar het advies verwezen. Al met al heeft het advies stevig bijgedragen aan de aandacht voor regionale verschillen in Nederland.

Lees meer over het advies
'Elke regio telt!'

Goed water goed geregeld

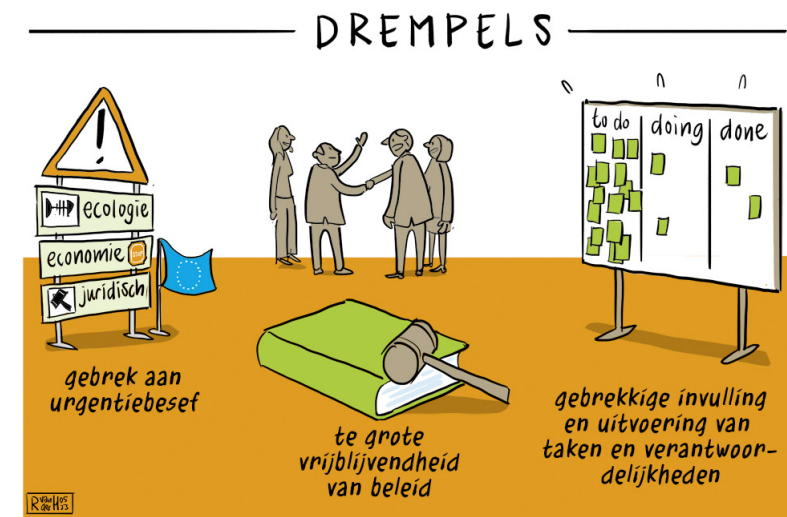
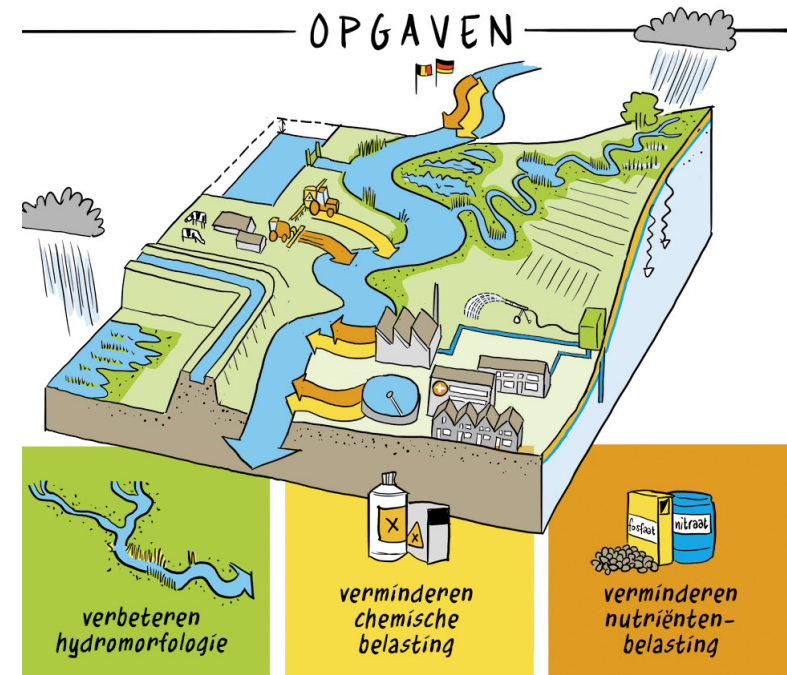
Aanleiding

Voldoende water van een goede kwaliteit is vitaal voor de gezondheid, natuur, drinkwatervoorziening, industrie en landbouw. De Europese Kaderrichtlijn Water (KRW), sinds 2000 van kracht, schrijft voor dat alle wateren in Europa uiterlijk in 2027 aan de normen moeten voldoen. Er is sindsdien veel gedaan, maar de doelen van de richtlijn zijn nog verre van gerealiseerd. Slechts een beperkt percentage van de Nederlandse wateren verkeert in goede staat. Zo overschreed in 2019 nog 75% van de oppervlaktewateren de normen voor één of meer verontreinigde stoffen. En in 2020 was bij 90% van de Nederlandse oppervlaktewateren de biologische waterkwaliteit nog niet goed genoeg, vooral door een te hoge belasting met de meststoffen stikstof en fosfaat. Alle reden om vaart te maken.

Wanneer de KRW-doelen niet op tijd worden bereikt, kunnen economische activiteiten in Nederland – zowel in de landbouw als in de rest van de economie – stil komen te liggen. Bijvoorbeeld door een verbod van activiteiten waarbij sprake is van lozing op het riool of het oppervlaktewater, of door het verbieden van de onttrekking van grondwater. Ook kan Nederland wanneer het niet aan zijn verplichtingen voldoet te maken krijgen met boetes vanuit de Europese Unie.

Kern van het advies

Verschillende bewindspersonen (voor water, landbouw, stikstof, ruimtelijke ordening en milieu) zijn verantwoordelijk voor het bereiken van een goede waterkwaliteit. Naast het Rijk zijn ook provincies, gemeenten en waterschappen aan zet. Er zijn drie redenen waarom het halen van de KRW-doelen de afgelopen decennia niet is gelukt: een gebrek aan urgentiegevoel, zowel bij deze overheden als in de samenleving, een te grote vrijblijvendheid bij de afspraken die overheden onderling hebben gemaakt en ten derde een gebrekkige beleidsinvulling en beleidsuitvoering. Wij concluderen dat met het huidige Nederlandse beleid

1
 Zorg voor betere doorwerking van de KRW op alle relevante beleidsterreinen en tref hiervoor verplichtende maatregelen

2
 Maak alle onttrekkingen uit grond- en oppervlaktewater vergunning- of meldingsplichtig en reserveer voldoende fysieke ruimte voor drinkwaterwinning

3
 Verminder de nutriëntconcentratie in het grond- en oppervlaktewater door aanscherping van de mestregelgeving, zet instrumenten in voor de door het kabinet beoogde vermindering van de veestapel en verbeter de zuivering in rioolwaterzuiveringsinstallaties

4
 Laat de KRW-doelen doorwerken in de wetgeving voor gewasbeschermingsmiddelen, prioritair stoffen, opkomende stoffen, medicijnresten enzovoort

5
 Begin direct met het doorrekenen van alle maatregelen

de KRW-doelen in 2027 redelijkerwijs niet meer kunnen worden gehaald. De uitvoering van dat beleid wordt bovendien door een aantal factoren zodanig belemmerd, dat de KRW-doelen ook na 2027 waarschijnlijk niet realiseerbaar zijn zonder aangescherpte beleidsaanpak. Wij geven een vijftal aanbevelingen, waarmee naar verwachting de doelen van de KRW alsnog gehaald kunnen worden, zij het wel later dan 2027.

Als eerste moet het kabinet waarborgen dat de KRW-doelen en de bijbehorende normen expliciet en bindend doorwerken in de wetgeving, regelgeving en besluitvorming op alle beleidsterreinen die mede bepalen of de KRW-doelen worden behaald. Zo dienen de algemene regels voor meststoffen, gewasbeschermingsmiddelen en het lozen van gevaarlijke stoffen te worden aangescherpt. Wij adviseren om de watertoets dringender te laten doorwerken in alle ruimtelijke plannen en besluiten die invloed (kunnen) hebben op het watersysteem. Ruimtelijke plannen en besluiten moeten worden aangepast als uit de watertoets blijkt dat deze een verslechtering van de huidige toestand van het watersysteem tot gevolg hebben.

Verder adviseren wij om alle grond- en oppervlaktewateronttrekkingen vergunningplichtig te maken in gebieden waar een risico op watertekort bestaat. Wij wijzen daarbij specifiek op het belang van de bescherming van grond- en oppervlaktewater dat bedoeld is voor de winning van drinkwater. Zowel kwantitatief als kwalitatief moet die watervoorraad aan de daaraan te stellen eisen voldoen. Het is belangrijk om na te gaan hoe in de toekomst kan worden voorzien in de groeiende drinkwaterbehoefte, zodat hiermee in de ruimtelijke planvorming rekening kan worden gehouden.

Ook raden wij aan ervoor te zorgen dat het mestbeleid aansluit op de KRW-doelen. Om de nutriëntconcentratie in het water te verminderen, adviseren wij het aantal fosfaat- en dierrechten dat wordt verhandeld stapsgewijs af te romen. Dat is mogelijk door deze rechten tegen een redelijke vergoeding op te

kopen en uit de handel te nemen. Tevens adviseren wij om de waterschappen die nog te veel nutriënten zoals fosfaat en nitraat in het oppervlaktewater lozen, te verplichten om uiterlijk in 2027 bij de rioolwaterzuivering een extra (vierde) zuiveringstrap toe te passen.

De KRW-doelen moeten ook doorwerken in het gewasbeschermingsbeleid en het is tevens nodig om aanpassingen door te voeren in de wet- en regelgeving voor producten waarin prioritair en opkomende (pas sinds kort in het water aangetroffen) stoffen worden gebruikt. De KRW-doelen zullen in deze wet- en regelgeving moeten worden verwerkt.

Als laatste vinden wij het belangrijk dat snel duidelijk wordt waaruit de resterende KRW-opgave bestaat. De minister van IenW moet daarom de te verwachten effecten van alle huidige en voorgestelde maatregelen (laten) doorrekenen. Mocht dat nodig blijken, dan moeten aanvullende maatregelen worden genomen.

Presentatie en mediarespons

Het advies hebben we op 11 mei 2023 aangeboden aan de minister van IenW en aan de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer. De technische briefing aan de Commissie Infrastructuur en Waterstaat en de leden van de Commissie Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit van de Tweede Kamer leverde na afloop van de overhandiging een geanimeerde discussie op. Er waren negen Kamerleden aanwezig.

Het advies heeft ruime media-aandacht gekregen. Van tevoren zijn acht interviews gegeven aan nationale bladen, water- en landbouwtijdschriften. Daarnaast heeft de raadsvoorzitter op de dag van aanbidding interviews gegeven aan Nieuwsuur, RTL, BNR en RTV Utrecht. Ook veel media die geen betrokkenen bij het advies hebben geïnterviewd, hebben toch over het advies geschreven. Het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit had voor het advies

een portal aangemaakt op Newsroom. Daar werd geconcludeerd dat er vrij veel media-aandacht voor het advies was en dat alarmerende bewoordingen als ‘Het zwaard van Damocles’ werden gebruikt. Er zijn vervolgens veel presentaties en discussiesessies over het advies gehouden, onder andere bij de Vewin en de Unie van Waterschappen.

Maatschappelijke en beleidsmatige doorwerking

De minister heeft in zijn reactie aangegeven dat het advies waardevolle handvatten biedt voor de extra inspanningen die hij gaat verrichten. De daaropvolgende kabinetsreactie van 30 juni 2023 gaf aan dat er al veel beleid was ingezet en dat het vooral aankwam op goed sturen op de daadwerkelijke uitvoering. Maar de reactie maakte niet duidelijk of het halen van de KRW-doelen in 2027 ook zou lukken. Dit soort noties zijn beschreven in de Nieuwsbrief van de raad, die op 7 juli is verschenen. Naar aanleiding van de reactie van de minister zijn er verscheidene vragen gesteld en moties door Kamerleden ingediend. De discussie over de reactie op ons advies was eind 2023 nog niet afgerond. In het werkdocument waarin de concretisering van het KRW-impulsprogramma wordt neergezet, wordt wel verscheidene keren naar het Rli-advies verwezen.

Met de Inspectie Leefomgeving en Transport en de Sociaal Economische Raad zijn gesprekken gevoerd hoe zij het advies een stap verder kunnen helpen.

Duidelijk is dat wij met dit advies de discussie over goed water nadrukkelijk hebben aangezwengeld en dat de noodzaak om hier zorg voor te dragen bij alle partijen nu onder de aandacht is gebracht.

Lees meer over het advies
'Goed water goed geregeld'

Samen werken

Aanleiding

Reguliere bedrijventerreinen zijn cruciaal voor de Nederlandse economie en samenleving. Op de 3.400 reguliere bedrijventerreinen in Nederland wordt circa 30% van het bruto binnenlands product gegenereerd en is 28% van de werkgelegenheid gevestigd. De verduurzaming van bedrijventerreinen stopt echter. Vermindering en vergroening van het energiegebruik blijft achter, net als het bevorderen van circulariteit, klimaatadaptatie en biodiversiteitsherstel. Daarnaast zijn er vragen over de efficiëntie van het ruimtegebruik op de bedrijventerreinen en over het behoud van landschapskwaliteit.

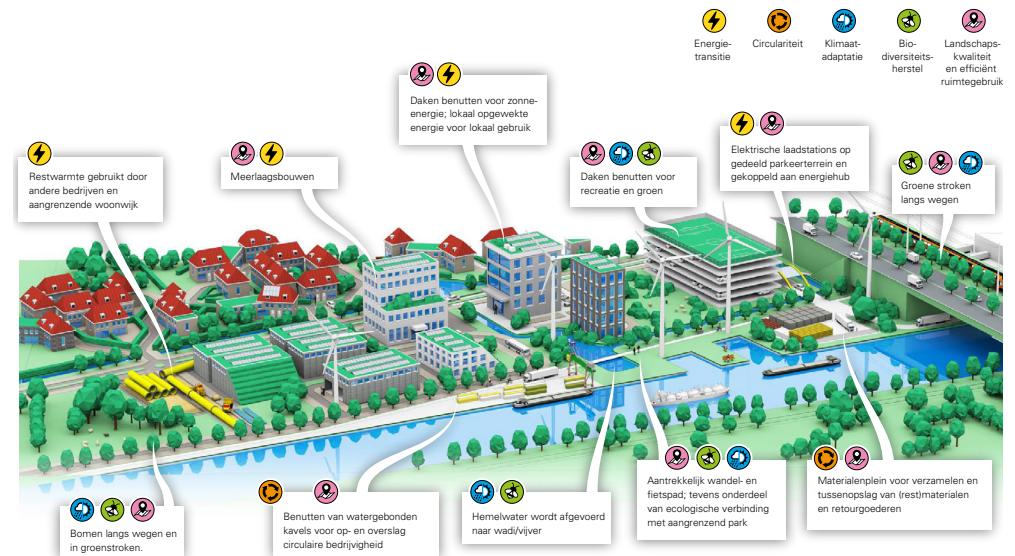
Lange tijd kregen bedrijventerreinen – in tegenstelling tot bijvoorbeeld de industriële clusters (zware industrie) – relatief weinig aandacht. Pas sinds kort groeit de aandacht hiervoor bij het Rijk, provincies en gemeenten. Deze aandacht gaat echter voornamelijk uit naar de landschappelijke effecten van grootschalige distributiecentra ('verdozing') en de concurrentie om de schaarse ruimte van bedrijventerreinen met andere ruimteclaims zoals woningbouw. Er is geen beleid gericht op de verduurzaming van bedrijventerreinen zelf, waarin de verschillende duurzaamheidsopgaven worden geïntegreerd. Dit is een gemis, want het unieke karakter van een bedrijventerrein – meerdere andersoortige bedrijven zijn in elkaars nabijheid gevestigd – biedt substantiële kansen om de verduurzaming van bedrijven en daarmee van de samenleving te versnellen.

Kern van het advies

Het Rijk moet doelen stellen voor de duurzaamheid van bedrijventerreinen. Georganiseerde samenwerking tussen bedrijven is cruciaal om deze doelen te realiseren. Het Rijk moet dit stimuleren en uiteindelijk wettelijk verplichten. Eén en ander is ook in het belang van de bedrijven zelf.

Bedrijven of bedrijventerreinen staan voor grote duurzaamheidsopgaven. Voor een deel zijn deze gezamenlijk van aard. Bijvoorbeeld als het gaat om energie: bedrijven kunnen zelf opgewekte elektriciteit aan elkaar leveren en overschotten gezamenlijk opslaan om later te gebruiken. Dat is voordelig voor bedrijven zelf, maar óók voor de samenleving: netcongestie wordt voorkomen en de energietransitie wordt versneld. We adviseren het Rijk om voor die gezamenlijke opgaven doelen te stellen. Dat kan door een toekomstbeeld voor bedrijventerreinen te schetsen, voorzien van meetbare tussendoelen en vastgelegde termijnen om deze te bereiken.

Om aan deze collectieve doelstellingen te kunnen voldoen, is georganiseerde samenwerking tussen bedrijven op bedrijventerreinen een vereiste. Helaas kent slechts 20% van de reguliere bedrijventerreinen één of andere vorm van organisatie. Daarom moet het Rijk organisatievorming stimuleren, bijvoorbeeld met fiscale middelen maar ook door collectieve projecten en organisatiekosten te subsidiëren. Op den duur moet volgens ons samenwerking op bedrijventerreinen wettelijk worden verplicht.

Bedrijven op bedrijventerreinen hebben belang bij een duidelijk toekomstbeeld en bij samenwerking om de bijbehorende duurzaamheidsdoelen te bereiken, aldus de raad. Dat geeft richting aan hun handelen en leidt tot efficiency en kostenbesparing. Ook is duurzaamheid van bedrijventerreinen aantrekkelijk voor banken en verzekeraars, hetgeen gunstige condities voor bedrijven bevordert.

Samen werken, kiezen voor toekomstbestendige bedrijventerreinen.

Presentatie en mediarespons

Op 31 oktober 2023 is het advies tijdens een gesprek overhandigd aan minister Adriaansens van Economische Zaken en Klimaat. Tegelijkertijd is het advies aangeboden aan minister De Jonge voor Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, minister Jetten voor Energie en Klimaat en de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer.

Diverse media besteedden aandacht aan het advies, waaronder de Volkskrant, NRC, FD, Trouw, ANP, BNR, Nieuwsradio, BT Magazine, Kringen en Gebiedsontwikkeling.nl. Ook zijn er presentaties gehouden op congressen en symposia (waaronder het jaarlijkse BT Event en De dag van de Bedrijventerreinen). Daarnaast gaven we bij belangenorganisaties, kennisnetwerken en andere stakeholders presentaties en webinars (onder andere via SKBN, CLOK, en Platform31), gevolgd door discussies met de aanwezigen.

Op 7 december vond in Den Haag een geslaagde discussiebijeenkomst plaats onder leiding van dagvoorzitter Lotte Sluiter, met ruim honderd deelnemers. De kabinetsreactie op het advies wordt in de loop van 2024 verwacht.

Lees meer over het advies 'Samen werken'

Weg van de wegwerpmaatschappij

Aanleiding

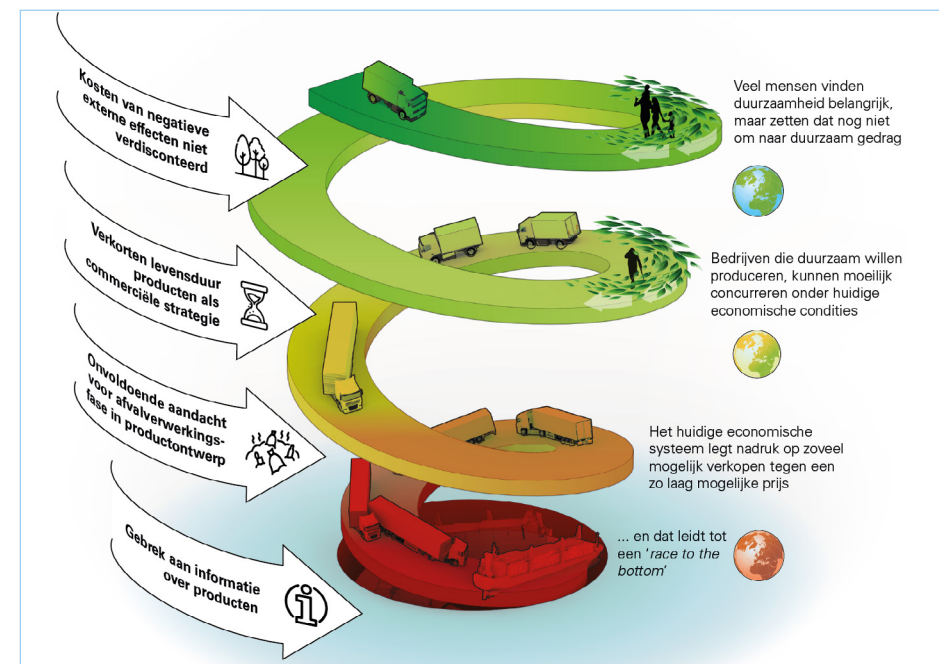
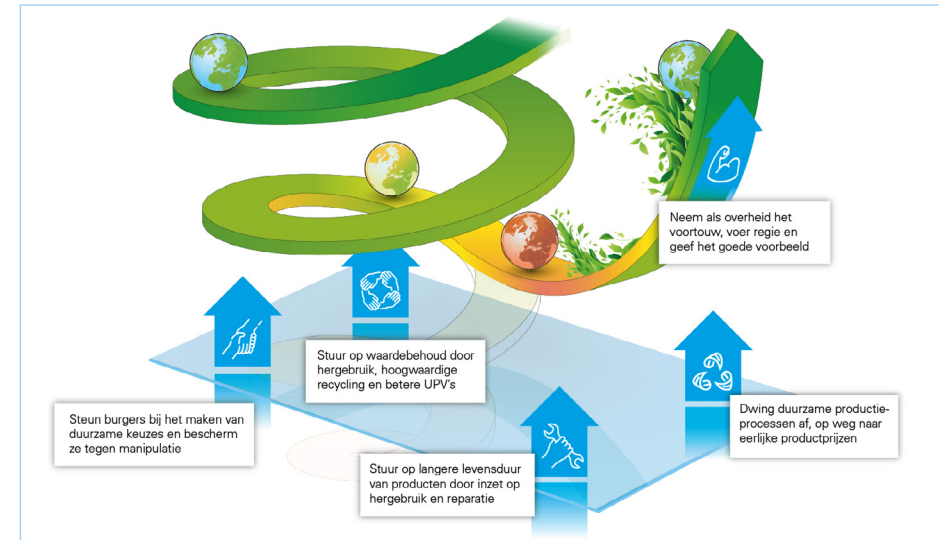
Wereldwijd worden steeds meer spullen weggegooid, ook in Nederland. Het gaat vooral om goedkope, niet duurzame producten die voor het merendeel in lagelonenlanden worden geproduceerd en vaak na kortstondig gebruik weer worden afgedankt. Dit leidt tot allerlei negatieve effecten op de leefomgeving: milieuvervuiling, CO₂-uitstoot, afname van de biodiversiteit, uitputting van natuurlijke grondstoffen en uitbuiting van arbeidskrachten.

Het advies richt zich op drie goederenstromen: kleding, meubels en consumentenelektronica. Kleding – en vooral fast fashion – is door de lage prijs en kwaliteit in de ogen van veel mensen een wegwerpproduct geworden. Hetzelfde geldt voor woonaccessoires, fast furniture en consumentenelektronica. Tegen deze achtergrond richt het advies zich op de vraag: *Hoe kan Nederland, zowel in nationaal als in Europees verband, de afbouw bewerkstelligen van de wegwerpmaatschappij, als onderdeel van de omslag naar de productie en het gebruik van duurzame consumptiegoederen? Welke interventies zijn daarvoor nodig?*

Kern van het advies

In het Nederlandse overheidsbeleid is er toenemende aandacht voor verduurzaming van de economie. Er gaat echter maar weinig aandacht uit naar het tegengaan van de wegwerpmaatschappij, terwijl die een barrière vormt voor de noodzakelijke omslag naar een duurzame en circulaire economie. Het is dus belangrijk dat het beleid zich óók richt op de afbouw van de wegwerpmaatschappij, omdat het een niet zonder het ander kan.

De wegwerpmaatschappij vormt een inherent onderdeel van ons huidige economische systeem. Bedrijven streven naar verkoop van zoveel mogelijk goederen voor een zo laag mogelijke prijs. Dit verdienmodel leidt uiteindelijk tot een economische *race to the bottom*. Zo is de fast fashion-sector in extreme mate gericht op lage kosten

en daarmee ook op een lage productkwaliteit. Veel van de goedkoop geproduceerde kleding vertoont hierdoor snel gebreken en wordt weer snel afgedankt. Dezelfde ontwikkeling is zichtbaar bij meubels en elektronica. Achterliggende oorzaken zijn:

- De externe kosten van producten (milieu-impact, slechte arbeidsomstandigheden) worden niet verrekend in de productprijs.
- Keuzes van producenten voor bepaalde productiemethoden en materiaalgebruik zorgen ervoor dat producten een steeds kortere levensduur hebben.
- In het productontwerp wordt geen rekening gehouden met wat er in de afdankfase met een product en de gebruikte grondstoffen gebeurt.
- Het maken van een verantwoorde keuze uit het (online) winkelaanbod is voor veel mensen lastig, door het ontbreken van duidelijke productinformatie en door verleiding en misleiding van consumenten.

De Rli doet vijf aanbevelingen om de wegwerptrend te keren. Wij richten ons daarbij op beleidsinterventies voor de komende vijf jaar. Het overheidsingrijpen zal moeten bestaan uit een gelijktijdige aanpak via verscheidene sporen.

1. Dwing duurzame productieprocessen af, op weg naar eerlijke productprijzen

- Bepleit in EU-verband een ambitieuze invulling van de Ecodesign-verordening en de daaruit voortvloeiende producteisen, en van de Europese transparantierichtlijnen (CSDDD en CSRD).
- Zorg op nationaal niveau voor een ambitieuze invulling en uitvoering van de wetgeving voor internationaal maatschappelijk verantwoord ondernemen (IMVO).

2. Stuur op langere levensduur van producten door inzet op hergebruik en reparatie

- Stimuleer een professionele reparatiemarkt, door af te dwingen dat erkende reparateurs toegang krijgen tot reserveonderdelen van alle elektronicaketens, en schaf het btw-tarief op reparatie af.
- Maak tweedehandswinkels en -spullen beter bereikbaar en zichtbaar.

3. Stuur op waardebehoud door hergebruik, hoogwaardige recycling en betere UPV's

- Stuur op een betere en meer grootschalige inzameling, sortering en recycling van afgedankte producten. Bijvoorbeeld door een verplichte aanhuis-retourlogistiek voor grote producten (matrassen, wasmachines) en statiegeld voor batterijen.
- Voer meer regie op de invulling en de totstandkoming van de uitgebreide producentenverantwoordelijkheid (UPV). Stel hogere eisen aan een hoogwaardige recycling en zorg dat een beter productontwerp en hergebruik lonen.

4. Steun burgers bij het maken van bewuste keuzes en bescherm ze tegen manipulatie

- Introduceer een levensduurlabel en een reparatielabel met informatie over de te verwachten gebruiksduur en de repareerbaarheid van een product.
- Ga *greenwashing* tegen en verbied of ontmoedig stuntprijzen voor producten die vooral aanzetten tot impulsaankopen.

5. Neem als overheid het voortouw, voer de regie en geef het goede voorbeeld

- Maak duidelijk hoe burgers zelf kunnen bijdragen en schep daarvoor de voorwaarden.
- Ondersteun het bedrijfsleven bij het afbouwen van schadelijke effecten van hun producten en productieketens. Roep sectorgewijs steunpunten in.
- Zorg voor een zwaardere bovendepartementale coördinatie en aansturing van het beleid gericht op de afbouw van de wegwerpmaatschappij. Maak daarvoor een substantieel groter budget en capaciteit vrij.

De hierboven besproken aanbevelingen richten zich op de komende vijf jaar. Op de middellange termijn is echter meer nodig. De overheid zal fundamentele veranderingen moeten bewerkstelligen in het economische systeem, zodat een situatie ontstaat waarin sprake is van: (1) eerlijke prijzen voor producten,

(2) minder belastingheffing op arbeid en meer belastingheffing op primaire grondstoffen en (3) een maatschappij brede anti-wegwerpattitude. Deze veranderingen zijn onontbeerlijk voor (4) de omslag naar een duurzame economie waarin niet langer structurele groei van het bruto binnenlands product centraal staat, maar groei die zich beweegt binnen de planetaire grenzen.

Presentatie en mediarespons

Uit de grote mediarespons en de doorwerking blijkt dat het onderwerp leeft. Het advies is op 24 november 2023, Black Friday, gepubliceerd. Een dag eerder is het advies in ontvangst genomen door de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat, Vivianne Heijnen. Het advies is daarnaast aangeboden aan de minister van Economische Zaken en Klimaat, Adriaansens.

Bijna alle grote dagbladen, veel regionale bladen en ook nieuwsapps als NOS.nl en Nu.nl hebben artikelen aan het advies gewijd op de dag van publicatie. Een aantal artikelen koppelde de berichtgeving aan het koopfeestijn Black Friday als zodanig. Dit leidde ook tot een groot aantal online lezersreacties, variërend van herkenning en steun (meerderheid) tot reacties in de trant 'waar bemoeien ze zich mee'.

De publicatie leidde ook tot exposure op Radio 1, waar André van der Zande het advies mocht toelichten in het programma EenVandaag. Op televisie schonken de NOS-journaals kort aandacht aan het advies. RTL-nieuws zond naar aanleiding van de publicatie een uitgebreide reportage uit op prime time met een focus op meubels. Ook daar kwam André van der Zande aan het woord.

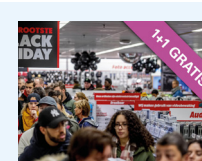
Maatschappelijke en beleidsmatige doorwerking in 2024

Op 7 februari 2024 is een publieksbijeenkomst georganiseerd die bezocht is door ruim honderd deelnemers afkomstig van onder meer overheden, bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Tijdens de bijeenkomst is ingezoomd op drie thema's: hoogwaardige recycling van textiel, duurzame internationale productie-

ketens en reclamerestricties en -kansen om wegwerpproducten tegen te gaan. Deze zijn plenair besproken in panels, waarna deelnemers vervolgens aan het werken zijn gegaan met kleine teksten voor een regeerakkoord. De bijeenkomst werd gekenmerkt door veel enthousiasme en gedrevenheid van de deelnemers.

Op 13 februari stuurde de staatssecretaris voor IenW de kabinetsreactie op het advies naar de Tweede Kamer. Het kabinet onderschrijft in zijn reactie de hoofdboodschap van het advies en constateert dat het in meerdere opzichten aansluit bij lopend beleid. Verder onderkent het kabinet dat het advies van de Rli eens te meer laat zien dat we er met de huidige maatregelen nog niet zijn.

Het voorstel in het advies om de btw op reparatie af te schaffen heeft veel aandacht gekregen. Techniek Nederland heeft opgeroepen tot herziening van de btw op reparatie van elektronische apparaten, met verwijzing naar het Rli-advies. Het televisieprogramma Radar van AVROTROS zond op 5 februari hierover een interview uit met Jeanet van Antwerpen. Daarin ging het over goedkope nieuwe producten in relatie tot de hoge kosten, mede als gevolg van 21% btw, voor reparatie van bestaande meubels. Tevens heeft het advies geleid tot moties in de Tweede Kamer, waarin wordt opgeroepen tot afschaffing van de btw op reparatie en onderzoek naar de mogelijkheden om de btw op reparatie te verlagen. Ook tijdens het debat in de Tweede Kamer over circulaire economie van 15 februari 2024, werd verschillende malen verwezen naar het Rli-advies.

Lees meer over het advies
'Weg van de wegwerpmaatschappij'

De uitvoering aan zet

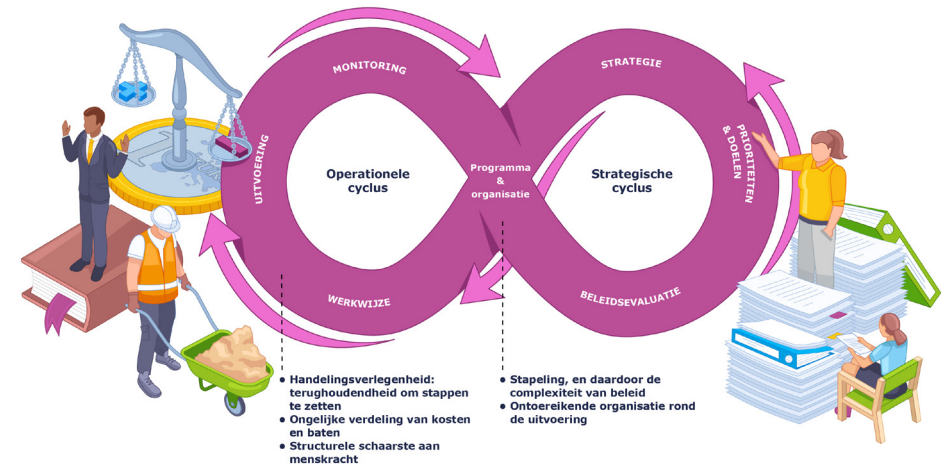
Aanleiding

Nederland staat voor grote opgaven in het domein van de fysieke leefomgeving, zoals de bouw van grote aantallen woningen en de omgang met de gevolgen van een veranderend klimaat. Sommige van deze opgaven spelen al decennia. En ze worden urgenter; het woord crisis valt dan ook steeds vaker. Hoewel er op tal van terreinen beleidsdoelen en maatregelen zijn geformuleerd, worden deze vaak niet, of niet op tijd, gerealiseerd. Plannen zijn er volop, maar er komt in de praktijk niet veel van terecht. Over dat *gebleken gebrek aan uitvoering* gaat dit advies. De raad richt zijn vizier op het (on)vermogen van de overheid en andere betrokken partijen om in de praktijk te realiseren wat beleidsmatig wordt afgesproken.

Kern van het advies

In het advies pleiten we voor een gelijkschakeling van uitvoering en beleid, want alleen dan worden we in Nederland de problemen in de uitvoering 'de baas'. Daartoe introduceren we een model voor realisatiekracht: een weergave van de gelijkwaardige relatie tussen beleid en uitvoering. Het advies is een oproep aan alle betrokken partijen om beleid en uitvoering als gelijkwaardig te beschouwen.

In de Haagse wereld is nog te veel sprake van eenrichtingsverkeer als het gaat om de relatie tussen beleidsontwikkeling en beleidsuitvoering. Er wordt te vaak besloten over het inzetten van beleid zonder de gevolgen voor de uitvoeringspraktijk daarbij serieus te betrekken. Een doorbreking van dit mechanisme vormt volgens ons ook een belangrijk bestanddeel van de veelbesproken en gewenste 'nieuwe bestuurscultuur'. Het gaat vooral om ander gedrag, een andere cultuur, met gebruikmaking van de beleidsinstrumenten en instanties die er zijn. Bij alle opgaven in de fysieke leefomgeving is aandacht nodig van bestuurders, projectleiders en uitvoerders om ervoor te zorgen dat de kennis en ervaring van de uitvoering doordringt in de wereld van het beleid.

De raad formuleert in het advies aanbevelingen voor het gelijkwaardig maken van beleid en uitvoering. Want het is belangrijk dat bij het ontwerpen van beleidsmaatregelen maximaal gebruik wordt gemaakt van de inzichten vanuit de uitvoeringspraktijk. Dat kan alleen als uitvoerende partijen met gezag en autoriteit de condities kunnen aangeven waaronder beleid uitvoerbaar is. Rijksuitvoeringsorganisaties moeten daarom standaard betrokken worden bij overleggen van de ambtelijke top. We zien ook een belangrijke rol voor de secretaris-generaal van elk beleidsdepartement. Die moet erop toezien dat ook andere partijen die bijdragen aan de uitvoering in een vroeg stadium worden betrokken bij de beleidsontwikkeling. Een mede-ondertekeningsbevoegdheid van de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties moet overvraging en ondervertegenwoordiging van decentrale overheden in beleidsontwikkeling voorkomen. Omdat veel opgaven in de regio's in ons land tot een oplossing moeten worden gebracht, is het belangrijk dat de minister van BZK de bestuurlijke samenwerking op regionaal niveau versterkt.

Het feit dat de overheidsdoelen op zoveel belangrijke beleidsterreinen niet, onvoldoende of niet tijdsblijvend worden gerealiseerd, is nader geanalyseerd. Waarom komen de dingen die beleidsmatig worden afgesproken niet of veel te laat van de grond? We identificeren in dit advies vijf belemmerende factoren, die – vaak tegelijkertijd – de uitvoering van beleid bemoeilijken en vertragen: (1) stapeling, en daardoor de complexiteit van beleid, (2) handelingsverlegenheid: terughoudendheid om stappen te zetten, (3) ontoereikende organisatie rond de uitvoering, (4) ongelijke verdeling van kosten en baten, en (5) structurele schaarste aan menskracht. We geven in het advies gerichte aanbevelingen voor het omgaan met deze vijf geconstateerde belemmeringen.

Presentatie en mediarespons

Vlak voor het kerstreces, op 19 december 2023 was de publicatie van dit advies. Het is een ongevraagd advies dat niet was opgenomen in het werkprogramma van de raad. Op die dag is het advies ook aangeboden aan de bewindspersonen van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de bewindspersonen van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Infrastructuur en Waterstaat, de minister van Economische Zaken en Klimaat, de minister voor Klimaat en Energie en de voorzitters van de Eerste en Tweede Kamer. Vanwege de tijdsdruk en de demissionaire status van het kabinet is het advies niet persoonlijk aan een bewindspersoon overhandigd.

Het advies is goed ontvangen. Er is veel belangstelling, vooral van partijen uit de uitvoeringspraktijk. Op 13 maart 2024 is een publieksbijeenkomst georganiseerd. Rond de publicatie in december was er veel media-aandacht. Dat leverde artikelen en berichten op in een aantal landelijke media (Trouw en NRC) en veel vakbladen (zoals Stadszaken, Binnenlands Bestuur, De Ingenieur, Infraside, Biind, Gebiedsontwikkeling.nu, Omgevingsweb, RO Magazine).

Maatschappelijke en beleidsmatige doorwerking

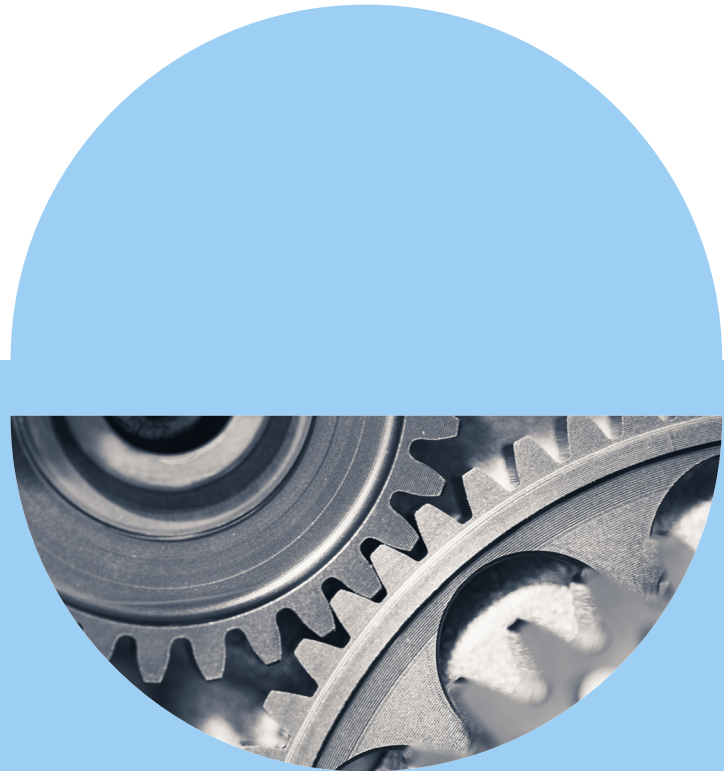
Het advies is eind 2023 uitgekomen, vandaar dat er nog geen kabinetsreactie is. Het is dan ook nog te vroeg om de maatschappelijke en beleidsmatige doorwerking te beoordelen. Wel zijn er al de nodige verzoeken om presentaties te geven, vooral van partijen uit de uitvoeringspraktijk. Ook de Tweede Kamer heeft om een technische briefing gevraagd.

Lees meer over het advies
'Uitvoering aan zet'

3

Overige activiteiten in 2023

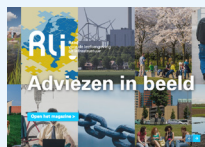

Naast de publicatie van onze adviezen heeft de raad ook gewerkt aan andere projecten. In 2023 zijn dit het magazine Adviezen in beeld en de verkenning van Systeemfalen. Systeemfalen is in het werkprogramma van 2024 opgenomen en zal in het eerste kwartaal van 2024 van start gaan als adviestraject.

Adviezen in beeld

Halverwege vorig jaar verscheen een uitbreiding op het online magazine uit 2022. Om de Provinciale Statenleden voor de periode 2023-2027 te ondersteunen met vragen over de leefomgeving, zoals milieukwaliteit, de woningbouwopgave, de zorg voor natuur en landschap, de toekomst van het landelijk gebied en de bereikbaarheid van dorpen en steden, besloot de Rli een vernieuwde editie van het online magazine te maken. In het magazine zijn dertien adviezen in beeld samengevat. De beelden schetsen op hoofdlijnen de betreffende problematiek en de oplossingsrichtingen die we hebben aangedragen. Veel van onze adviezen zijn – behalve voor regering en parlement – eveneens interessant voor de provincie, die ook vaak beleid maakt en besluiten neemt.

In december 2023 zijn de Tweede Kamerleden voor de periode 2023-2027 geïnstalleerd en gestart met hun werk. Om hen te inspireren bij hun werk hebben we een uitbreiding op de magazines, die we eerder voor nieuwe gemeenteraadsleden en Provinciale Statenleden maakten, uitgebracht. In deze editie zijn twaalf adviezen samengevat in beelden.

Lees hier het magazine
'adviezen in beeld'

Verkenning systeemfalen in het leefomgevingsbeleid

Op 21 december 2023 publiceerde de raad de verkenning *Systeemfalen in het leefomgevingsbeleid: een probleemverkenning*. In 2024 zal er een advies geschreven worden over dit onderwerp. Dit advies wordt einde van dat jaar verwacht.

In het Nederlandse beleid is een fors aantal opgaven in de leefomgeving geformuleerd, die samen op termijn het ruimtegebruik, de economie en de samenleving als geheel ingrijpend (kunnen) veranderen. Maatregelen om uitstoot van broeikasgassen terug te dringen, het aanpassen aan klimaatverandering, het tegengaan van vervuiling, het bouwen van grote aantallen woningen, het versterken van de natuur en het gezond produceren van voedsel vragen alle om ingrijpende keuzes voor een toekomstbestendig Nederland.

De problemen op het gebied van klimaat-, biodiversiteits- en grondstoffen-transities en andere dossiers in de leefomgeving zijn al lange tijd aanwezig. De intenties om de gestelde doelen te halen zijn vastgelegd in beleid, wetten en akkoorden. Bovendien worden de beleidsambities voortdurend aangescherpt. Op tal van terreinen worden intussen vorderingen gemaakt, maar toch is het in veel belangrijke leefomgevingsdossiers tot op heden niet gelukt om de beoogde resultaten te halen of binnen bereik te brengen. Het is daarom over de hele breedte aan opgaven onzeker of alle ambities daadwerkelijk waargemaakt kunnen worden.

Dit komt omdat het samenspel tussen overheid, markt en samenleving onvoldoende lijkt te functioneren om effectieve en gedragen oplossingen voor de complexe vraagstukken in de leefomgeving te implementeren. Telkens blijken de interventies van de overheid (of het achterwege blijven daarvan) en de werking van de markten (nog) niet de uitkomsten op te leveren die voor de samenleving noodzakelijk worden geacht.

We duiden dit gemankeerde samenspel tussen overheid, markt en samenleving in deze verkenning als ‘systeemfalen in het leefomgevingsbeleid’. Als gevolg van dat systeemfalen stapelen de problemen in de leefomgeving zich inmiddels onweerlegbaar op.

Door de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties is de vraag gesteld wat er bij de rijksoverheid moet veranderen om voortgang te boeken in de noodzakelijke grote opgaven in de leefomgeving.

De vraagstelling voor het advies luidt:

Waarom worden de grote problemen in de leefomgeving onvoldoende effectief opgelost? Welke fundamentele keuzes zijn nodig om dat wel te doen? Welke consequenties hebben die keuzes? Welke vormen van organiseren en sturen vraagt dit en wat zijn daarbij de rollen en positie van overheid, markt en samenleving?

Lees hier de verkenning
**'Systeemfalen in het
Leefomgevingsbeleid'**

4

Doorwerking van eerdere adviezen

Naast de adviezen uit 2023, hebben de adviezen uit eerdere jaren ook nog steeds een maatschappelijke en bestuurlijke doorwerking. In dit hoofdstuk wordt kort per advies aangegeven op welke manier dit merkbaar is.

Waardevol toerisme (2019)

In 2019 constateerde de raad dat de ongebreidelde groei van het toerisme steeds vaker voor problemen en overlast zorgt en dat dit schadelijk is voor de leefomgeving en op den duur ook voor de sector zelf. De aandacht voor toerisme in het beleid van gemeenten, provincies en de rijksoverheid, zo was de conclusie, is vooral gericht op het vergroten van de inkomsten en onvoldoende op het in goede banen leiden van de groei van toerisme in ons land. In maart 2023 werden we geïnterviewd door het NBTC en konden daarbij nogmaals deze boodschap voor het voetlicht brengen: ‘Het wordt steeds duidelijker: toerisme kun je sturen’. Wat we ook in 2023 weer constateerden is dat het analysekader om de druk en de draagkracht van de leefomgeving systematisch in beeld te brengen een belangrijke standaard is geworden. Studenten op diverse hogescholen krijgen dit analysekader als basisstof in hun opleiding en ook adviesbureaus gebruiken het als theoretische basis voor hun werkzaamheden. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek naar de toeristische druk in Middelburg.

Toegang tot de stad (2020)

De mogelijkheden die burgers in Nederland hebben om deel te nemen aan de stedelijke samenleving stonden in 2023 onder andere in het licht van nadenken over vervoer en mobiliteit. Het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat vroeg ons om mee te denken over de nieuwe Mobiliteitsvisie die in voorbereiding is; het Kennisplatform Verkeer en Vervoer nodigde ons uit om ons licht te laten schijnen over nader onderzoek naar vervoersongelijkheid. Studenten van de Universiteit Utrecht interviewden ons over dit advies in het kader van een buurtgericht project waar ze aan werkten. Verder verzorgden we op verzoek van studenten Ruimtelijke Ordening en Planologie van de Hogeschool Rotterdam een interactief college. Telkens werd weer duidelijk dat de manieren waarop gebrekkige toegang zich uit voor diverse groepen vaak subtiel maar vrijwel altijd schrijdend is.

Beoordeling effecten toerisme op leefomgeving en samenleving (gebaseerd op druk-/draagkrachtanalyse).

Verzet de wissel (2020)

Het Rli-advies over internationale treinen *Verzet de wissel* uit 2020 bleek in 2023 onverminderd actueel. Het advies is verschillende malen in het nieuws vermeld. EenVandaag en NPO Radio 1 besteedden er aandacht aan en de Volkskrant schreef er een opiniestuk over. Daarnaast verwijst ook het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid in het rapport 'Substitutiemogelijkheden van luchtvaart naar spoor in 2030 en 2040' naar het Rli-advies.

Onderdak bieden (2022)

De kabinetsreactie op dit advies heeft tot maart 2023 op zich laten wachten. In de periode tussen het verschijnen van het Rli-advies in 2022 en de formele kabinetsreactie zijn veel van de aanbevelingen echter al wel meegenomen in het kabinetsbeleid. In haar uiteindelijke reactie bedankt het kabinet de Rli voor het uitgebrachte advies en wordt het van harte onderschreven. De opgaven van de corporatiesector zijn onverminderd groot en er wordt veel van de woningcorporaties verwacht. Het kabinet voelt zich gesterkt door het advies in het bepalen van de richting om het stelsel van de corporatiesector beter in te richten. Het advies sluit zeer nauw aan op de noodzaak die dit kabinet voelt om de volkshuisvesting weer in ere te herstellen. Zo onderschrijft het kabinet het standpunt dat de corporaties nuttig en nodig zijn voor het bieden van betaalbare en goede huisvesting. Ze vervullen een essentiële rol in de volkshuisvesting, aangezien ze ongeveer 2,2 miljoen huurwoningen bezitten en die voor een betaalbare prijs verhuren aan huishoudens met een lager inkomen. Vrijwel alle aanbevelingen uit het advies, zoals meer regie nemen, afspraken met gemeenten beter afdwingbaar maken en sturen op de beschikbaarheid van bouwlocaties, neemt het kabinet over. Er is op de meeste punten intussen actie ondernomen, bijvoorbeeld door ze mee te nemen in de Nationale prestatieafspraken en in het Wetsvoorstel versterking regie op de volkshuisvesting.

Natuurinclusief Nederland (2022)

In maart 2022 publiceerden we het advies *Natuurinclusief Nederland*. De raad constateert daarin dat de overheid met veel meer inzet dan voorheen moet werken aan de totstandkoming van een natuurinclusief Nederland. Dit is cruciaal om de teruggang van de natuur te keren en te zorgen voor herstel. We formuleren vier aanbevelingen. Als eerste: zorg overal voor de natuur en voor voldoende kwaliteit. In en om dorpen en steden moet veel meer groen komen, op loop- en fietsafstand voor iedereen. Ook in het landelijk gebied is natuurherstel noodzakelijk. Dit vergt een gebiedsgerichte aanpak en vormt een houvast voor het bepalen van het gewenste minimum kwaliteitsniveau voor de natuur per gebied. Als tweede adviseren we om de natuuraanpak een integraal onderdeel te maken van de verbouwing van Nederland. De grote opgaven zoals woningbouw, energietransitie, aanpassingen aan klimaatverandering, het stikstofvraagstuk en de verduurzaming van de landbouw bieden uitgelezen kansen om de natuur binnen en buiten beschermde gebieden te herstellen. Als derde adviseren we om de natuur systematisch mee te wegen bij economische en politieke besluiten. De overheid zou onder meer subsidies en fiscale maatregelen in de landbouw, industrie en het natuurbeheer moeten richten op een natuurinclusieve samenleving. Tot slot adviseren we overheden om gebiedsgericht samen te werken. De in dit advies beoogde natuuropgave moet op regionaal niveau worden verbonden met andere maatschappelijke opgaven, zowel in landelijke als stedelijke regio's.

Dit advies werd breed omarmd in de kabinetsreactie die in juni 2022 verscheen en het was een belangrijke bouwsteen voor de Agenda Natuurinclusief 2.0, die werd gepubliceerd in november 2023. Aan die agenda werkten in 2022 en 2023 partijen vanuit diverse sectoren gezamenlijk aan het concretiseren van kaders en het vormgeven van een natuurinclusiever Nederland. In totaal waren tien domeinen betrokken met vertegenwoordigers vanuit overheden, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Deze partijen werkten aan een natuurinclusievere inrichting van landbouwbedrijven en woonwijken, het ontwerp van woningen en

bedrijfsgebouwen, de inrichting van bedrijventerreinen en recreatiegebieden en het ontwerp en aanleg van de energie- en weginfrastructuur.

In verschillende publicaties zien we de doorwerking van het advies, zowel in de urgentie als in de conclusie dat de transitie naar een natuurinclusieve samenleving van belang is om de brede biodiversiteitsdoelen te bereiken. Voorbeelden zijn het Interdepartementaal Beleidsonderzoek (IBO) Biodiversiteit en een reactie van de SER, die in november 2023 concludeerde: “De SER ziet het verlies van biodiversiteit als een groot risico voor onze samenleving en economie: biodiversiteitsverlies tegengaan is niet alleen belangrijk voor onze voedselzekerheid, drinkwatervoorziening en leefomgeving, maar ook voor de stabiliteit van ons financieel-economisch systeem”.

In januari nam de Rli deel aan een Expertgroep Agenda Natuur Lelystad. De gemeente Lelystad raadpleegde toen een aantal experts over het voorgenomen plan voor een meer natuurinclusieve inrichting van Lelystad. De resultaten zijn verwerkt in de Strategie agenda natuur 2030 van de gemeente. De Rli verzorgde in oktober ook een gastcollege voor de opleiding Tourism Management van de Saxion Hogeschool in Deventer.

Splijtstof? Besluiten over kernenergie vanuit waarden (2022)

Het advies *Splijtstof? Besluiten over kernenergie vanuit waarden* dat op 7 september 2022 is gepubliceerd heeft in 2023 ook nog aandacht gegenereerd. Op 9 december 2022 stuurde de minister voor Klimaat en Energie, Rob Jetten, de kabinetsreactie op het Rli-advies naar de Tweede Kamer. De reactie is als bijlage verstuurd bij de brief 'Nadere uitwerking van de afspraken uit het coalitieakkoord op het gebied van kernenergie'. De minister geeft in zijn brief aan recht te willen doen aan de aanbevelingen van de Rli. In een reactie geeft het kabinet aan dat het zich in grote lijnen kan vinden in de aanbevelingen van de Rli en het advies ziet als ondersteuning van het reeds ingezette energiebeleid.

Het advies heeft zichtbaar doorgewerkt in het 'Participatie- en communicatieplan kernenergie' dat is opgesteld door de ministeries van Economische Zaken en Klimaat en Infrastructuur en Waterstaat. De hoofdboodschappen van het advies zijn ter harte genomen. "In zijn rapport stelt de Rli dat naast technische kennis ook ruimte moet zijn voor een ethische weging en reflectie. Kernenergie is een onderwerp dat discussies en emoties oproept." Tevens wordt expliciete aandacht gegeven aan de vijf publieke waarden en het advies van de raad aan het kabinet om expliciet uit te leggen hoe met deze waarden wordt omgegaan, waarbij in de strategie wordt aangegeven dat de participatie meerdere kabinetsperiodes zal beslaan.

Ook elders trok het advies de aandacht. France Stratégie organiseerde in maart 2023 in Parijs een bijeenkomst over het organiseren van maatschappelijk debat rond controversiële infrastructurele projecten. Naast delegaties van de WRR, AWTI en het Rathenau Instituut was ook de Rli vertegenwoordigd. Onder andere door middel van deelname aan expertmeetings heeft het advies doorgewerkt in verschillende initiatieven. Het gaat onder meer om het vijfjarig programma dat wordt uitgevoerd door het Rathenau Instituut naar besluitvorming over de toekomst van radioactief afval en om de Informatiekaart Kernenergie die in 2023 is gepubliceerd door De Argumentenfabriek. Tevens zijn we geconsulteerd door de provincie Limburg. Daar is op verzoek van de Provinciale Staten het 'Onderzoek kernenergie Limburg' gestart, dat zich richt op het in kaart brengen van de mogelijkheden én onmogelijkheden van kleine modulaire reactoren (SMR's) op Limburgs grondgebied, zowel vanuit technisch, juridisch als planologisch oogpunt.

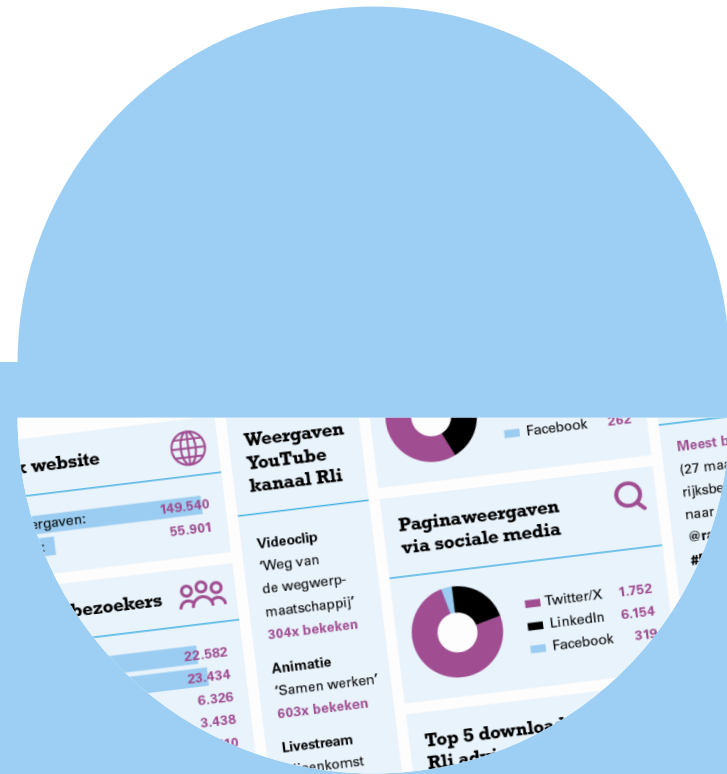
Verschillende adviezen

In het recente rapport, *Met iedereen de transitie in: Richtinggevende keuzes voor een klimaatneutraal en klimaatbestendig Nederland*, van de Wetenschappelijke Klimaat Raad (WKR) worden de Rli-adviezen *Rijk zonder CO₂* (2015), *Naar een duurzame economie: Overheidssturing op transities* (2019) en *Stop bodemdaling in de Veenweidegebieden* (2020) gebruikt als bron.

5

Uitwisseling met externe relaties

In dit hoofdstuk wordt beschreven hoe de communicatie van de Rli is georganiseerd. Zo is de Rli onder meer actief binnen het EEAC-netwerk, wat zorgt voor internationale aandacht en samenwerkingen. Daarnaast laten we hier de aandacht voor onze adviezen vanuit het parlement en de media zien.

Internationale activiteiten

Wij houden voor onze raadsleden een overzicht bij van de relevante rapporten die gedurende het jaar worden gepubliceerd door internationale kennisinstellingen en denktanks. Dat doen we om de resultaten van internationale (strategische) studies, die voor het Rli-werkveld van belang zijn, in onze adviezen mee te kunnen nemen. Voor het selecteren van de meest belangwekkende rapporten werken we samen met het EEAC-netwerk.

De Rli is een actief lid van dit Europese netwerk van adviesraden op de domeinen klimaatverandering, milieu en duurzame ontwikkeling. Het netwerk telt negentien raden die afkomstig zijn uit veertien Europese landen en regio's. De EEAC biedt een goed werkend platform voor kennisuitwisseling met zusterraden en het vormt een liaison tussen het werk van adviesraden en ontwikkeling op Europees beleidsniveau. Het netwerk draagt niet alleen bij aan kennisdeling en kennisverwerving, maar speelt ook een belangrijke rol bij de (internationale) samenwerking van de Rli-adviezen.

Net als in voorgaande jaren waren we in 2023 ook betrokken bij het faciliteren van de samenwerking binnen het EEAC-netwerk. Daarnaast zijn wij binnen het bestuur actief. Onze plaatsvervangend directeur Folmer de Haan vervulde in 2023 de rol van penningmeester, en leidde het afgelopen jaar de EEAC-werkgroep klimaat en energie. Tijdens de jaarvergadering van het EEAC-netwerk werd de Wetenschappelijke Klimaatraad benoemd als nieuw lid. Folmer de Haan was nauw betrokken bij deze uitbreiding en maakt zich sterk voor een steeds groter netwerk.

In februari 2023 was Rli-raadslid Krijn Poppe te gast in Brussel voor een publieke bijeenkomst bij de Permanente Nederlandse Vertegenwoordiging. Hij en anderen van het EEAC-netwerk spraken over het rapport duurzame voedselsystemen, dat een paar maanden ervoor door het netwerk was aangeboden aan de Uitvoerend Vicevoorzitter van de Europese Commissie, Frans Timmermans. Als penvoerder van het rapport sprak Krijn Poppe over het rapport en de aanbevelingen. Rli-raadslid Jeanet van Antwerpen leidde in oktober 2023 enkele sessies van de EEAC-conferentie, die dit jaar in Boekarest plaatsvond. Zij was eerder in het jaar al actief geweest binnen de interne werkgroepen en heeft daar het advies *Financiering in transitie* aan andere raden gepresenteerd en toegelicht. Verder is er door negen collega-adviesraden een brief naar de Commissie gestuurd over de 2040-doelen voor GHG-emissies (Greenhouse Gas Protocol). Uit het antwoord blijkt dat er helaas tot na de Europese verkiezingen gewacht zal moeten worden, voordat duidelijk wordt of het 95% CO₂-reductie doel door de Commissie kan worden ingevoerd.

De Rli en de Evaluatiecommissie Omgevingswet: samenwerking krijgt vorm

Per 1 januari 2024 is de Omgevingswet in werking getreden. De Rli zal de komende jaren, aanvullend op zijn reguliere werkzaamheden, adviseren op basis van de (tussentijdse) uitkomsten van de evaluatie van de wet. Die evaluatie wordt uitgevoerd door de Evaluatiecommissie Omgevingswet (EcO). Omdat de taken van de Rli en de EcO in elkaars verlengde liggen, is goede samenwerking van belang.

De samenwerking kreeg al op verschillende manieren vorm. Zo zijn per 1 januari 2023 twee leden van de EcO tevens benoemd tot raadslid van de Rli: Hanna Tolsma en Jeroen Niemans. Daarnaast wordt de EcO ambtelijk ondersteund door de secretaris en leden van het stafbureau van de Rli.

In 2023 kreeg de samenwerking verder vorm. Tijdens een eerste uitwisseling op 12 oktober 2023 bespraken raads- en commissieleden onder andere het werkprogramma van de Rli en het Plan van Aanpak Evaluatie van de EcO. Door op een open en collegiale manier met elkaar uit te wisselen, kunnen Rli en EcO elkaars voornemens, inzichten en conclusies bediscussiëren, versterken en verdiepen. De uitwisselingen worden op gezette momenten, maar ten minste jaarlijks, herhaald.

Parlementaire aandacht voor onze adviezen

De aandacht van de Tweede Kamer voor de adviezen nam in 2023 met 33 vermeldingen in Kamerstukken flink toe in vergelijking met 2022 (21 vermeldingen) en de jaren daarvoor. Dat uitte zich onder andere in een directe vermelding van de Rli adviezen *Weg van de wegwerpmaatschappij*, *Elke regio telt!* en *Goed water, goed geregeld* in verschillende Kamermoties. Bijzonder was ook dat de Tweede Kamer rond het advies *Elke regio telt!* twee rondetafelbijeenkomsten organiseerde. Ook het advies *Goed water, goed geregeld* mocht zich in Kamerdebatten, een rondetafelbijeenkomst, een technische briefing en Kamervragen verheugen op veel aandacht van de Tweede Kamerleden. Dat leverde natuurlijk

ook weer extra media-aandacht op. Het is nog maar zelden voorgekomen dat een minister al dezelfde dag dat een advies verschijnt met een Kamerbrief komt.

Aandacht voor onze adviezen in media en vakliteratuur

2023 was qua (sociale) media-aandacht een mooi en vruchtbaar jaar. De Rli had met *Elke regio telt* en *Goed water, goed geregeld* een paar echte mediaklappers en werd maar liefst 590 keer genoemd in mediaberichten of perspublicaties, een recordaantal. Beide adviezen hadden een hoog bereik in de media met respectievelijk 220 en 190 perspublicaties en staan daarmee in de top 4 van meest aangehaalde Rli-adviezen in de media. Absolute toppers zijn nog steeds *Duurzaam en Gezond* (2018) en *Mainports voorbij* (2016) als nummers 1 en 2.

Verder is het bijzonder dat een advies dat nog moet uitkomen al zoveel besproken is. Het advies over funderingsproblematiek dat eind februari 2024 is aangeboden aan de minister riep in 2023 al veel media-aandacht op. Er verschenen verschillende artikelen en zelfs een rapportage met de commissievoorzitter Jantine Kriens voor Omrop Fryslân over de problematiek in de Friese Veenweidegebieden. De adviezen *Natuurinclusief Nederland* en *Financiering in transitie* uit 2022 kwamen afgelopen jaar nog 20 en 15 keer terug in verschillende perspublicaties.

Aandacht voor de Rli in 2023 in cijfers

Aantal keren dat raadsleden een advies extern hebben gepresenteerd	40
Aantal keren dat medewerkers van het stafbureau een advies extern hebben gepresenteerd	35
Aantal perspublicaties op papier	210
Aantal perspublicaties op internet	380
Aantal radio- en tv-optredens	30

Communicatie met onze doelgroepen

Conferenties en bijeenkomsten

We organiseerde dit jaar drie fysieke publieksbijeenkomsten die druk bezocht werden. Op 14 februari 2023 vond de meet-up *Financiering in transitie* plaats in Den Haag over de vraag hoe de financiële sector een actieve rol kan spelen in de transitie naar een duurzame economie. Tijdens de meet-up werd ingegaan op de voorgestelde oplossingsrichtingen én op wat nodig is om van advies naar uitvoering te komen. Het advies was al op 22 december 2022 in ontvangst genomen door minister Kaag van Financiën.

Samen met de Raad voor Volksgezondheid en Samenleving (RVS) en de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) heeft de Rli het advies *Elke regio telt! Een nieuwe aanpak van verschillen tussen regio's* uitgebracht. Het advies richt zich op mogelijk onwenselijke verschillen tussen regio's in Nederland. De overhandiging van het advies aan de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Hanke Bruins Slot, vond plaats tijdens een publieksbijeenkomst in Veenhuizen. De aanbiedingsbijeenkomst kreeg extra aandacht omdat deze samenviel met het jaarlijkse overleg van de minister van BZK en de commissarissen van de Koning van alle provincies. Dit bood de gelegenheid om hen ook uit te nodigen en enkele commissarissen te laten reflecteren op het advies.

We organiseerde op donderdagmiddag 7 december een bijeenkomst naar aanleiding van het onlangs verschenen advies *Samen werken*. Tijdens deze bijeenkomst werd gediscussieerd over toekomstbestendige bedrijventerreinen. Helpen onze aanbevelingen om de verduurzaming van bedrijventerreinen te versnellen? Moet er een nationaal duurzaamheidslabel voor bedrijventerreinen komen? Is het wenselijk om bedrijven op bedrijventerreinen te verplichten lid te worden van een Vereniging van Eigenaren en Gebruikers? Zijn Regionale Ontwikkelingsmaatschappijen de aangewezen partij om als kenniscentra te

fungeren? Wat is de rol van provincies en gemeenten bij de verduurzaming van bedrijventerreinen? Dat zijn allemaal vragen die tijdens deze bijeenkomst aan bod kwamen.

Voortgangsberichten

Maandelijks sturen we een voortgangsbericht naar externe betrokken partijen over de voortgang van lopende en afgeronde adviestrajecten. Deze berichten worden ook op onze website gepubliceerd.

Nieuwsbrieven

We brengen regelmatig nieuwsbrieven uit over onze publicaties, bijeenkomsten, activiteiten en de stand van zaken rond adviestrajecten. In 2023 publiceerden wij in totaal 22 nieuwsbrieven. De Rli-nieuwsbrief telde 2.173 abonnees.

Tien keer per jaar verschijnt de nieuwsbrief van de Nederlandse adviesraden. De nieuwsbrief geeft een handzaam overzicht van de komende en recent verschenen adviezen, publicaties, kabinetsreacties en activiteiten.

Gesprekspartner in podcasts

Raadslid en commissievoorzitter Jantine Kriens van het advies *Elke regio telt: een nieuwe aanpak van verschillen tussen regio's* trad in drie podcastafleveringen op als gesprekspartner. In de podcast *Appèl* van de Mr. Hans van Mierlo Stichting, het onafhankelijke wetenschappelijke bureau van D66, werd gesproken over welke aanpak nodig is om de spiraal van verschraving in verschillende regio's in Nederland te doorbreken. Aan de hand van het discussiestuk 'Samen onze toekomst in handen nemen' van het wetenschappelijke bureau van GroenLinks en dat van de PvdA (de Wiardi Beckman Stichting) werd gesproken over hoe we kunnen zorgen voor een leefbare toekomst in ons kleine land. In de podcastaflevering van ESB, een platform voor economen in Nederland, werd gesproken over brede welvaart in de regio en hoe dit verschilt van brede welvaart op landelijk niveau.

Social media

Social media geven ons de mogelijkheid om actief en effectief te anticiperen in netwerken en om onze adviezen onder de aandacht te brengen. De kanalen waar we met name op inzetten zijn X (voorheen Twitter), LinkedIn en Facebook. De populariteit van X is in 2023 verder afgenomen wat ervoor heeft gezorgd dat ook het account van de Rli minder volgers heeft. Dit zijn er nu zo'n 3.170. Het kanaal wordt hierdoor door ons minder ingezet. Het aantal volgers op LinkedIn is daarentegen in 2023 verder doorgroeid van circa 2.230 aan het einde van 2022 tot 3.900 aan het einde van 2023. Zonder harde cijfers om dit te kunnen bevestigen, vormen social media een instrument, waarmee het bereik en de naamsbekendheid van de raad verder kan worden versterkt.

Website

Het aantal bezoekers van de Nederlandstalige Rli-website liep in 2023 iets verder op in vergelijking met de voorgaande twee jaar. Het aantal bezoekers is echter nog steeds minder dan de jaren 2018-2020. In 2023 waren er 55.901 unieke gebruikers en het totaal aantal bekeken pagina's was 149.540. De meest bekeken adviespagina van 2023 was die van het advies *Elke regio telt!* met 16.500 weergaven.

Downloads

In totaal zijn er 17.414 documenten gedownload van de website. Het advies *Elke regio telt!* spant de kroon met 4.400 downloads, gevolgd door *Goed water, goed geregeld* met 2.200 downloads, *Uitvoering aan zet* met 1.722 downloads, *Samen werken* met 987 downloads, *Weg van de wegwerpmatschappij* met 486 downloads en *Natuurinclusief Nederland, Financiering in transitie* en de *Verkenning Systeemfalen* met respectievelijk 450, 420 en 241 downloads.

Rli in cijfers

website en sociale media

Bezoek website

Paginaweergaven:	149.540
Gebruikers:	55.901

Herkomst bezoekers

Zoekmachines	22.582
Direct	23.434
Socials	6.326
Nieuwsbrief	3.438
Doorverwijzingen	3.510

Downloads Podcasts advies 'Financiering in transitie'

Podcast 1:	
Over pensioenfondsen gesproken	251
Podcast 2:	
Over banken gesproken	283

Weergaven YouTube kanaal Rli

Videoclip
'Weg van de wegwerpmaatschappij'
304x bekeken

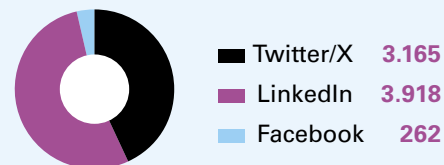
Animatie
'Samen werken'
603x bekeken

Livestream
Bijeenkomst
'Elke regio telt!'
348x bekeken

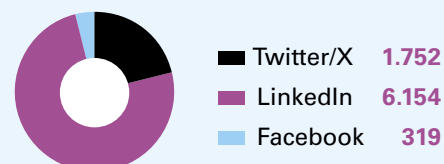
Animatie
Advies
'Elke regio telt!'
794x bekeken

Volgers Twitter/X, LinkedIn en Facebook

Paginaweergaven via sociale media

Top 5 downloads Rli adviezen

Totaal aantal downloads	17.414
1. 'Elke regio telt'	4.400
2. 'Goed water, goed geregeld'	2.200
3. 'Uitvoering aan zet'	1.722
4. Samen werken	987
5. Weg van de wegwerpmaatschappij	486

Rli op Twitter/X

Totaal aantal pagina weergaven	Aantal retweets	Aantal tweets
181.600	777	178

Meest bekeken tweet

(27 maart 2023) 'In het huidige rijksbeleid gaan investeringen vooral naar regio's die al sterk zijn. De

@raadri @raadRVS @Raad_ROB pleiten in het advies #Elkeregietelt om te investeren in brede welvaart in elke regio @2eKamertweets @HankeBruinsSlot @MinBZK'

9.565
pagina weergaven

Meest geretweet (33x) retweet

'De #Rli geeft in advies 'Goed water goed geregeld' drie redenen waarom #KRW-doelen niet zijn gehaald: gebrek aan urgentiegevoel overheden en samenleving, te grote vrijblijvendheid bij afspraken tussen overheden en gebrekkige beleidsinvulling en -uitvoering' (11 mei 2023)

Meest geretweet (21x) Filmpje over advies 'Elke regio telt'

Bekijk in 2 minuten de belangrijkste boodschappen en aanbevelingen van het advies van de @raadri @raadRVS en @Raad_ROB #Elkeregietelt: een nieuwe aanpak van verschillen tussen regio's' @2eKamertweets @VNGgemeenten @MinBZK @IPO_Provincies

6

Samenstelling raad en stafbureau

Raad

In 2023 bestond de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur uit de volgende personen:

ir. J.J. (Jan Jaap) de Graeff (voorzitter)
drs. P. (Pallas) Agterberg
drs. J.A. (Jeanet) van Antwerpen
prof. mr. N.S.J. (Niels) Koeman
J. (Jantine) Kriens
drs. E.M.J. (Emmy) Meijers
drs. J.H.L.H. (Jeroen) Niemans
drs. K.J. (Krijn) Poppe
ir. C.M. (Karin) Sluis
prof. dr. mr. H.D. (Hanna)Tolsma
prof. dr. E.T. (Erik) Verhoef
em. prof. dr. A.N. (André) van der Zande

Junior-raadsleden

J. (Joris) van den Boom MSc
Y. (Yourai) Mol BPhil

Raadsleden

ir. J.J. (Jan Jaap)
de Graeff (voorzitter)

drs. P. (Pallas)
Agterberg

drs. J.A. (Jeanet) van
Antwerpen

prof. mr. N.S.J.
(Niels) Koeman

J. (Jantine) Kriens

drs. E.M.J. (Emmy)
Meijers

drs. J.H.L.H. (Jeroen)
Niemans

drs. K.J. (Krijn)
Poppe

ir. C.M. (Karin) Sluis

prof. dr. mr. H.D.
(Hanna)Tolsma

prof. dr. E.T. (Erik)
Verhoef

em. prof. dr. A.N.
(André) van der Zande

Junior-raadsleden

J. (Joris) van den
Boom MSc

Y. (Yourai) Mol BPhil

Lees meer over de
samenstelling van de Rli

Stafbureau

In 2023 waren de volgende mensen werkzaam op het stafbureau:

dr. R. (Ron) Hillebrand, *algemeen secretaris*

S.L. (Sophie) Alkema, *adviseur*

F.F.B. (Linda) van Asselt, *medewerker advisering*

drs. L. (Luc) Boot, *coördinerend/specialistisch adviseur*

A.M.H. (Anita) Bruines BA, *adviseur*

dr. N.W.M. (Nicole) van Buren, *coördinerend/specialistisch adviseur*

T.A. (Thomas) Dillon Peynado MSc, *adviseur*

dr. L.B.J. (Lianne) van Duinen, *coördinerend/specialistisch adviseur*

M. (Miep) Eisner, *communicatieadviseur*

R.F. (Robert) Ewing MSc, *adviseur*

M.L. (Mirjam) van Gameren, *medewerker advisering*

ir. F.W. (Folmer) de Haan, *plaatsvervangend directeur, coördinerend/specialistisch adviseur*

ir. W.H. (Wim Heiko) Houtsma, *senior adviseur*

L.R.G. (Linde) Jehee MSc, *adviseur*

F.H. (Fee) Kirsch, *coördinator EEAC netwerk*

C. (Cora) Kulk, *coördinator bedrijfsvoering*

N.L. (Nicole) Kuijf MSc, *adviseur*

dr.ir. G.M. (Geert) Munnichs, *coördinerend/specialistisch adviseur*

S.A.H. (Sonja) Middendorp, *medewerker advisering*

Drs. E.H. (Evert) Nieuwenhuis, *coördinerend/specialistisch adviseur*

D. (Domino) Ofori, *medewerker advisering*
ir. Y.M. (Yvette) Oostendorp, *coördinerend/specialistisch adviseur*

M.T.Ch. (Monique) van Staden, *managementondersteuner*

J. (Joris) Stok MSc, *coördinerend/specialistisch adviseur*

drs. B.N.S.M. (Bart) Swanenvleugel, *plaatsvervangend secretaris, coördinerend/specialistisch adviseur*

ir. B.B.W. (Bart) Thorborg, *senior adviseur*

T. (Tugçe) Tuğrul, *medewerker advisering*

A. (Anneke) Verschoor, *medewerker advisering*

C.I.A. (Katja) de Vries bc., *medewerker advisering*

Drs. M.M. (Michiel) de Vries, *senior adviseur*

A.H. (Ton) Wagenveld, *adviseur*

dr. B. (Bas) Waterhout, *senior adviseur*

S. (Sohaila) Wazery, *medewerker bedrijfsvoering*

ir. D.K. (Douwe) Wielenga, *coördinerend/specialistisch adviseur*

Lees meer over de medewerkers van het stafbureau

Colofon

Tekstredactie

Annemieke Diekman

Grafisch ontwerp

Today, Utrecht

Publicatie Rli 2024

April 2024

